

Sosyal Devletin Tarihsel Arka Planı ve Sosyal Devletin Doğuşu Historical Background of The Welfare State and the Birth of The Welfare State

Yusuf MUYAN^{(1)*}

ÖZET

Sosyal devlet anlayışı liberal devlet anlayışının kendi içinde gerçekleşme çabası ve sosyal hakların gelişmeye başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Klasik liberalizmin ortaya çıkışı, Avrupa'da feodalitenin çöküşü ile birlikte burjuva sınıfının ticari faaliyetlerini arttırması, sanayi devrimi ile birlikte işçi sınıfının güçlenmesi gibi gelişmeler sosyal hakların anayasalara yerleşmesini sağlamıştır. 1929 Dünya Ekonomik Krizinden sonra tüm Dünya'yı etkisi altına alan Keynesci iktisat öğretisi, sosyal hakların gelişmesine ve dezavantajlı gruplarında bu haklardan yararlanmasına olanak vermiştir. Fordist üretim tarzı ve 1933 ve 1938 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Franklin D. Roosevelti'nin New Deal'i (Yeni Düzen) yürürlüğe koymasıyla sosyal devlet anlayışının kurumsallaşma süreci başlamıştır. Bu çalışmanın amacı sosyal devlet anlayışının gelişimini ortaya çıkaran nedenler ile birlikte tarihsel perspektif içinde sosyal hakların gelişimine etki eden faktörlerin irdelenmiş ve bu faktörler ile birlikte sosyal devletin arka planı incelenmiştir

Keywords: Sosyal Devlet, Feodalite, Fordizm, Yeni Düzen

ABSTRACT

The concept of the social state emerged with the effort to realize the liberal state concept within itself and the development of social rights. Developments such as the emergence of classical liberalism, the increase in commercial activities of the bourgeois class with the collapse of feudalism in Europe, and the strengthening of the working class with the industrial revolution led to the establishment of social rights in constitutions. After the 1929 World Economic Crisis, the Keynesian economic doctrine, which influenced the whole world, enabled the development of social rights and disadvantaged groups to benefit from these rights. With the Fordist production style and the introduction of the New Deal (New Deal) by Franklin D. Roosevelt, President of the United States of America between 1933 and 1938, the process of institutionalization of the social state began. The aim of this study is to examine the reasons that led to the development of the concept of social state and the factors affecting the development of social rights in a historical perspective and to analyze the background of the social state together with these factors.

Anahtar Kelimeler: Welfare State, Feudalism, Fordism, New Deal

* Responsible Author/Sorumlu yazar

¹ Bitlis Eren Üniversitesi,
y_m_muyan@hotmail.com,
0000-0001-8475-1677

Article History/Makale Tarihi:

Received/Teslim :16.05.2025
Accepted/Kabul :19.06.2025
Published/Yayımlama :30.06.2025

Cited/Atıf:

Muyan, Y.. (2020). Sosyal devletin tarihsel arka planı ve sosyal devletin doğuşu, *Bulanık MYO Sosyal Bilimler Dergisi* (BULSODER), 3 (1), 46-57.

Copyright/Telif Hakkı

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC)'nın hüküm ve koşulları altında dağıtılan açık erişimli bir makaledir.

GİRİŞ

Sosyal devlet kavramı siyaset bilimi sahasında XX. yüzyılın önemli gelişmelerinden biri olarak ortaya çıktı. İki büyük savaşı tecrübe etmiş olan uluslararası dünya; siyasi sınırları değiştiği, yeni ülkeler kurulduğu, imparatorlukların çöktüğü ve bunlara mukabil olarak uluslararası ekonomik düzenin bozulmasıyla toplumlar yeni arayışlara yönelmişlerdir. Özellikle 1929 Dünya Ekonomik Buhranı, siyasal nitelikleri birbirinden farklılık arz etmesine rağmen birçok ülkeyi sosyal devlet anlayışına zorunlu olarak sevk etmekteydi. 1929 Ekonomik Krizi'nden sonra ortaya çıkan sosyal devlet modeli; ünlü ekonomist John Maynard Keynes tarafından geliştirilen yeni nesil bir ekonomi ve devlet modeli olarak ortaya atılmaktaydı. Keynesci ekonomi modeline göre hiç bir piyasa kendi kendine dengeyi sağlayamaz. Piyasada dengenin sağlanabilmesi için devlet müdahalesinin olması gerekliliğini savunmaktadır. Keynes, geliştirdiği ekonomi modelinde devletin neden aktif rol alması gerektiğini etraflıca tartışmaktadır. Keynes'in geliştirdiği ekonomik model gibi sosyal devlet anlayışının gerekliliğini savunan bir başka kişi de ABD'li sanayici Henry Ford'dur. Ford, klasik üretim modelinden seri üretim modeline geçilmesine öncü olmaktadır. Bu üretim modeli hem üretim süreçlerini hem de işçi ilişkilerini derinden bir değişime sürüklemekteydi (Keynes, 1972: 305).

1929'da başlayan Ekonomik Buhran dünyayı hızlı bir şekilde etkisi altına almaktaydı. Bu süre zarfında gelişen ekonomisiyle ABD fazlaca etkilenen ülkelerden birisi olmaktadır. I. Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin giderek uluslararası ekonomide ve politika alanlarında yeni bir güç dengesinin merkezi olarak ortaya çıkmaya başlamaktaydı. Buhrandan çıkma hızlı ve etkili bir şekilde çıkma yönünde ABD'nin uyguladığı reformlar diğer ülkeler tarafından takip edilmekteydi. 1930'lu yılların başında New York valisi Franklin D. Roosevelt'in "işsiz yurttaşlara hükümet yardımı, bir hayırseverlik sorunu olarak değil, bir sosyal görev olarak yapılmalıdır" şeklindeki yaklaşımı 23 Eylül 1931 tarihinde yirmi dört eyalet tarafından kabul edilerek New Deal'in ilk halkası ortaya çıkmaya başlamaktaydı (Kara, 2013: 84-86).

XX. yüzyılın ikinci çeyreğinde ortaya çıkan ve gelişim gösteren sosyal devlet anlayışı, 1974-1975 yılları arasında patlak veren Dünya Petrol Kriziyle birlikte sekteye uğramaktaydı. Ancak sosyal devlet anlayışı bu tarihten sonra bazı ülkelerde popülatesini zayıflamaya temayyüz etmekle birlikte bazı ülkelerde kendisini yeniden gerçekleştirilmekteydi. Bu gelişmeler liberal devlet anlayışının sosyo-ekonomik alanında yeni dönüşümlerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Liberal devlet anlayışı kendi içinde kendini gerçekleştirme çabası ile sosyal devlet anlayışını ortaya çıkarmaktaydı. Serbest piyasa ekonomisi ile doğru orantılı olarak sosyal haklarda da ciddi gelişmeler yaşanmaktaydı. Bu durum, sosyal devlet anlayışına geçiş için önemli bir gelişme olarak görülmekteydi.

Sosyal devlet kavramı, gelişmiş ülkelere oranla gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde hedef olarak kalmaktaydı. Gelişmiş ülkelerde farklı model ve uygulamalar ile yürürlüğe girmiş; fakat gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde bu uygulamalar ve modeller sadece hedef olarak kalmaktaydı. Sosyal devletin arka planı incelendiğinde; feodalite ve feodalitenin çöküşü, klasik liberalizmin ortaya çıkışı, ticari faaliyetlerde burjuvazinin etkin olması, sanayi devrimi ve işçi sınıfının güçlenmesi, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı, Fordist üretim, Keynes ekonomisine yönelim ve dünya savaşları gibi gelişmeler sosyal devlet anlayışının doğuşunu zarurî hale getirmekteydi.

1. SOSYAL DEVLETEN ÖNCEKİ DÖNEM

İlk çağlarda, Antik Yunan ve Roma medeniyetlerinde hem sosyal devlet yapısı hem de sosyal adaleti sağlamaya yönelik politikalar mevcut değildi. Buna rağmen bu dönemde özellikle Antik Yunan ve Roma'da özel mülkiyet anlayışına önem verilmekteydi (Talas, 1997: 55).

Devlet, tarihin ilk dönemlerinden günümüze kadar var olan, statik olmayan ve mütemadiyen kendini yenileyen bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yapı ideolojik hareketler ve tarihsel süreçte karşılaşılan durumlara göre farklı şekillerle karşımıza çıkabilmektedir. Sosyal devlet anlayışı da tarihsel süreçte gerçekleşen devletlerin ekonomik yapılarındaki bozukluklardan kaynaklı değişimler, sosyal güvenlik sorunları, temel hak ve hürriyetlerdeki taleplerin artması gibi bazı zorlayıcı koşullar altında yeni yaklaşımlar ile birlikte ilerlemekteydi. Sosyal devlet sistemine tarihsel olarak bakıldığında bu sistem ilk çağlarda ne Antik Yunan'da ne de Roma'da bulunmamaktaydı. Çünkü her iki medeniyette de sosyal devlet anlayışı ve sosyal adaleti önceleyen politikalar mevcut değildi. Orta çağda bu durum değişmiştir. Sosyal devlet anlayışının ilk filizlerinin atıldığı dönem olan bu çağda,

Hristiyanlığın tesiri ile sosyal devlete yönelik ilk uygulamalar başlamıştır. Bu uygulamalar ilk olarak süreklilik teşkil eden uygulamalar olarak düşünülmesi de Batı dünyasındaki feodal yapıya bağlı olarak serfler ve köleler içindi. İnsanî olmayan bu muameleler serflerin XII.-XIII. yüzyıllarda kırsal alandan kentlere göç etmesine neden olmaktadır. Bu sürecin bir neticesi olarak da kentlerin hem nüfus hem de ekonomileri değişim ve canlanma geçirmekteydi. Bu dönemde Avrupa genelinde ekonomi alanında büyük bir dönüşüm gerçekleşmiş ve özellikle burjuvazi sınıfının ortaya çıkmasına sebep olmaktadır (Gümü, 2010: 3-4).

Ortaçağ, daha önce de belirttiğimiz üzere sosyal devlet uygulamalarının ilk filizlerinin atıldığı dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ortaçağ düşüncesinde; etkili olan din hem devlet hem de toplum hayatını şekillendiren en önemli husus olmuştur. Bu dönemde batı toplumlarında Hristiyanlık, doğu toplumlarında da başta İslamiyet olmak üzere bazı dinlerin hâkim olduğu görülmektedir (Şenel, 1995, 207). Batı toplumunda etkili olan Hristiyanlık, başta sosyal adaleti sağlayan unsurların başında gelmektedir. Daha sonra din adamları tarafından yozlaştırılmaya başlanan Hristiyanlık, batı toplumunu karanlık bir döneme sürüklemekteydi. Tüm bunların aksine aynı dönemde İslam toplumları, İslamiyet'in getirmiş olduğu medeni düşünce sayesinde, Batı toplumlarının karanlık yapısının aksine yeni bir gelişme göstermekteydi. Bu gelişmenin yaşanmasındaki en önemli etken; İslam dininin sosyal yardımı öncelemesi, dini sınıfların yer almaması ve sosyal yardımların dağıtımının devlet eliyle yapılmasıdır (Şenel, 1995: 208).

Doğu toplumlarında İslam'ın etkisiyle devletin ekonomiye müdahalesi söz konusu iken, Batı toplumlarında ise İslam toplumlarından farklı olarak başlangıçta feodal bir yapı hâkimdi. Bu yapı daha bazı siyasi, toplumsal ve hukuki gelişmelere bağlı olarak zamanla sona ermiş, akabinde burjuva sınıfına mensup olan bazı kişiler ile kralların birlikte hareket ettiği dönemi başlatmaktaydı. Lakin başlangıçta aynı amaç doğrultusunda birlikte hareket eden bu yapılar zamanla kendi aralarında güç mücadelesine girmişlerdir. Nihayetinde burjuvazi bu güç mücadelesinde mutlak monarşi karşısında görkemli zaferler kazanmış, Sanayi Devrimi ile de gücünü daha da perçinleyerek sistemin kendi lehine şekillenmesini sağlamaktaydı. Bütün bu gelişmeler emekçilerin zarar görmesine ve sosyo-ekonomik açılardan yıpranmasına yol açmaktaydı.

Zamanla iktisadî güç kazanan Burjuvazi; feodal beyler, kilise ve siyasi birliğini daha tam olarak sağlayamamış krallara karşı kendi lehlerine bir düşünce oluşturma gayesiyle Liberalizmin temellerinin atılmasına sebep olmaktadır. Liberal düşüncenin temelinde siyasi ve ekonomik bütünleşme ve gelişmeyi amaçlayan Burjuvazi bu amaç doğrultusunda dağınık bir yapıya sahip olan feodal yapının tamamen son bulması maksadıyla bazı icraatlarda bulunmaktadır. Burjuvazi, Feodal yapıyı ortadan kaldırmak için mutlak monarşik devletlerin kurulmasını sağlamış ve daha sonra mutlak monarşilerle çıkarları uyuşmadığı için de mutlak monarşilere karşı çıkmış ve liberal düşüncesinin etkisiyle eşitlik, özgürlük kavramlarını öne sürerek monarşilerin yetkilerinin sınırlandırılması gerektiğini öne sürmektedir. İktidarların var oluşunun temelinde halkın olduğunu, halkın da soylulara verilen haklara sahip olmasının zarurî olduğunu, özgürlüğün sadece belli bir sınıfa has olmadığını ve herkesin bu hakka sahip olması gerektiğini savunan Burjuvazi, halkın da desteğiyle 1789'da Fransız Devrimi'ni gerçekleştirmişlerdir. Devrimle beraber halkın kısmen temsil haklarının oluştuğu ve bu gelişme sayesinde köklü monarşik düzenin sınırlandırılması ve de negatif hakların (kişisel ve siyasal) garanti altına alınmasında yeni kazanımlar elde etmişlerdir (Gümü, 2010: 6).

XVII. yüzyılda Burjuvazinin desteği ile ortaya çıkan liberal düşünce, özünde feodal düzenin bitmesi, iktisadî gelişmeler ve hızla gelişen sanayileşme neticesinde toplumda meydana gelen sosyal, ekonomik ve siyasal değişim süreçlerinin neticesinde ortaya çıkan bir düşüncedir. Genel anlamda bireyi ana etmen olarak merkezine alan, tüm kurum ve kuralları açıklamaya çalışırken bireyi esas alan devletin piyasa ekonomisinin işleme şekline karışmadan iktisadî etkisinin minimuma indirilmesi gerektiğini savunan liberalizm, yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik süreçler içerisinde çeşitli boyutlarıyla gelişimini sürdürmekteydi (Gül, 2006: 22-23).

Farklı sınıflandırılmalar olsa da liberalizm, genel anlamda kabul gören üç ayrı aşama vardır. Bunlar; Klasik Liberalizm, Neo-klasik Liberalizm ve Sosyal Liberalizmdir. XIX. Yüzyılın sonlarına doğru Klasik Liberalizm önemini yitirmeye başlamaktaydı. Bu süreçte kapitalist üretimin bir neticesi olarak çok sayıda olumsuz gelişme yaşanmaktaydı. Tüm bu faktörlerin sonucunda ekonomik krizlerin ortaya çıkması, Klasik Liberalizm'in bir neticesi olarak devletin müdahalede bulunmadığı piyasa şartlarının,

yani devlet-piyasa ilişkilerinin sorgulanması zarurî olmuştur. Sosyal Liberalizm bu düşüncenin bir sonucu olarak gündeme gelmeye başlamaktaydı. Zirâ devlet müdahalesinin piyasa koşullarından vazgeçmeden olması gerektiği düşüncesi hâkim düşünceydi (Yüksel, 2007: 284). Sosyal Liberalizmin gelişmesi ile Klasik Liberalizm'in o döneme kadar giderilmeyen bazı eksiklikleri de giderilmeye başlanmaktaydı. Sosyal Liberalizm, Sanayi Devrimi ve 1929 Dünya Ekonomik Krizi gibi gelişmelerin olumsuzlukların giderilmesinde de etkili olmuş ve bunun da neticesi olarak sosyal devletin ortaya çıkmasını sağlamaktaydı. Fakat Sosyal devletin sistemli bir yapı olarak ortaya çıkması o dönemde değil II. Dünya Savaşı'ndan sonra olmuştur.

1.1. Feodal Dönem ve Feodalitenin Çöküşü

Feodalite, Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasıyla Avrupa'ya hakim olan düşünce akımıdır. Feodal sistem ile birlikte din siyasi egemenliğin önüne geçerek merkezi krallıkları zayıflatarak derebeyleri güçlü hale getirmektedir.

Feodal düzenin ortaya çıkmasında en önemli etken Batı Roma İmparatorluğu'nda yer alan kölecî düzendir. Bundan dolayı feodal düzen, tüm dünya tarafından kabul edilen evrensel bir düzen olarak değil, sadece batı toplumlarına has bir düzendir. Feodal düzen kölelerin özgürlüğünü savunmaktan ziyade, başka biçim ve yönleriyle kölelerin başka bir egemen gücün himayesine girmelerine dayalı bir sistem olarak açıklanmaktadır. Bu düzende sınıfsal bir ayrım olmakla birlikte üretim araçları ve mülkiyeti elinde bulunduran toprak sahibi derebeyleri ile mülkiyet hakkı yok denecek kadar az olan köylü sınıfı bulunmaktadır. İki sınıftan oluşan bu düzen sadece batı toplumlarında etkisini göstermektedir (Aydoğan, 2006: 32).

Feodalite; Avrupa'da merkezi krallıkların yok olduğu, güvensizliklerin arttığı, ticaretin neredeyse durma noktasına geldiği, köy yaşamının kent yaşamını önemli ölçüde geçtiği ve kent yaşamının önemini tamamen yitirdiği bir ortamda ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Feodalite ile birlikte zengin toprak sahibi derebeylerin toplum yapısını elinde bulundurması ile Avrupa'da yeni bir toplumsal sınıf oluşmuştur. Feodal toplum yapısının genel özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır.

1. Üretim tarzı
2. Hiyerarşik bir toplumsal tabakalar düzeni
3. Bir kültür ya da dünya görüşü veya değerler kümesidir (Ülger, 2010: 4).

Ülger'e göre; Feodalizm, "sosyal bir olgu olarak doğal yapısına IX. ve X. Yüzyıllarda ulaşmıştır. Diğer medeniyetler tarafından ekonomik gelişim süreci içerisinde kesin bir sahne içinde yer almamıştır. Özel bir şekilde ekonomi, kişisel hizmet ve toprak yapısı içerisinde inşa edilmiş politik bir sistem olarak Batı'da şekil almaya başlamıştır. İçerik olarak böyle bir yapıya sahip olan feodal sistem, son dönemlerde geniş malikâne görüntüsünden miras kalan mülk ya da büyük malikâneler şeklinde gelişme göstererek yeniden bir oluşum sürecine giren eski bir sistem olarak yerleşmiş ve yavaş yavaş feodalizmin kendine özgü feodal beylik modeli halini almıştır. Bu modelde mülk merkezi toplumsal konumunu, birkaç şato ve köy nüfusunun senyörün otoritesi altında grupladığı senyörlüğe bıraktı. Senyör, askeri komuta güçlerini, kişisel statüleri tam bir hukuki bağımlılıktan giderek yarı özgür hatta tam özgür hale gelen köylü nüfus üzerindeki sivil yetkisi ve ekonomik liderliği ile birleştirdi. Feodalizm, gerçekte bölgeselleştirme zaferini temsil etmekteydi. Feodalleşme, iki önemli unsur ile tamamlanmakta ve düzeltilmekteydi. Birincisi X.-XIV. yüzyıllar arasındaki yeni kent gelişimiydi. Şehirler, feodal sistemin yanı sıra hiç olmadığı kadar geniş bir ticaret ağına bağlıydı. Nüfusları da feodal dünyanın vassal senyör unsurları dışında duran yeni bir sosyal kategoriden oluşuyordu. Bunlar, kendi değer yargılarını geliştiren şehir sakinleriydi. Yani burjuvalardı. Kökleri özgürlük, özerklik ve hem kar hem de okullarda yeni bilgi arayışına dayanıyordu" (Ülger, 2010: 5).

"Avrupa'daki Feodal düzen, bir hiyerarşik düzene benzetilmektedir. Bu düzen de alttan üste bağılıklar, üstten alta himaye sistemi ile kurulmuş bir düzen olarak karşımıza çıkmaktadır" (Şenel, 1982, s. 271). Bu düzen ayrıca siyasi, ekonomik, hukuki ve sosyal bir düzen olmasının yanında bu düzende bir devlet birliğinden söz edilemezdi. Feodalitenin siyasî yönden beraberinde getirdiği en temel özelliği devlet birliğinin bozulması ve bundan dolayı da toprak sahibi senyörlerin güçlenmesi ile halkın devlete değil senyörlere tabi olarak görülmesidir (Sarıca, 1993: 41).

Orta Çağ düzeninde otorite tek bir otorite olarak görünse de (İmparator, Kilise) bu otorite total ve mutlak bir yapıya sahip değildir. Çünkü bu tek otoritenin yanında onu sınırlayan çok sayıda otorite birimi mevcuttur. Otoritenin geçerliliği ise tanrısal emirler veya “kilise doktrini” ile ilgilidir. Dolayısıyla bu durum sadece “ideolojik” totalite olarak düşünülebilir. Bundan dolayı liberalizmin doğuşu imkânsız hale gelmektedir. Ayrıca Liberalizme güç katan burjuvazi sınıfı da bu süreçte aşırı zayıftır (Yurduseven, 1993: 104).

Tüm bu gelişmeler gösteriyor ki feodal düzen yıkılmadan liberalizmin doğuşu mümkün değildir. Feodal düzenin çöküşünü hızlandıran etmenler aslında liberalizme duyulan ihtiyaçlar çerçevesinde mümkün olmaktadır. Feodalitenin çöküşü XII. Yüzyılda yapılan haçlı seferleri ve daha sonra da din tekelinden kurtulabilmenin mümkün olduğunu gösteren Rönesans’la birlikte feodal sistem zayıflamaya başlamış ve burjuva sınıfının güçlenmesi ile birlikte Orta Çağ Avrupa’sında derebeyliklerin yıkılması ve ulus devletlerin ortaya çıkması kilise egemenliğine son vermiştir. Feodal yapının yıkılmasında ortaya çıkan boşluğu doldurmak için ulus devletler ve merkezi krallıklar güçlenerek doldurmaya çalışmıştır.

1.2. Klasik Liberalizmin Doğuşu

Batı düşünce tarihinde dönüm noktalarından biri liberalizm akımıdır. Avrupa’da yaşanan dine bağlı savaşlar, XVI. ve XVII. yüzyıllarda bilimde görülen pozitif gelişmeler ve feodalizmin yerini kapitalizme bırakması bireyciliğin oluşmasında en önemli etkenler olarak sayılabilir (Örs, 2010: 54).

Orta Çağ toplumu, bireyi merkezine alan liberalizmin kolayca uç verebileceği bir toplum olmamakla birlikte, bireyin hak ve görevlerinin içinde yaşadığı sıkı hiyerarşik düzen tarafından belirlendiği soya (asabiyete) dayalı bir statü olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylesine kapalı ve otoriter bir düzen ister istemez itaate ve mevcut düzene boyun eğişe değer verirken, bireysel özgürlüğe yer vermez (Örs, 2010: 55).

Klasik liberalizm, XVII. Yüzyıl İngiltere’sindeki siyasal, sosyal ve ekonomik gelişmelerin bir yansıması olarak incelendiğinde belli tutarlılıklar silsilesinin sonucu olarak değerlendirilebilen bir düşünce olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu şekilde ele alındığında “özgün” bir düşünce geleneği olarak kabul edilebilecek olan liberalizm, “modern çağları” şekillendiren insan hakları, özerklik, sivil toplum, yerel demokrasi ve eşitlik gibi konuların siyaset felsefesinin konusu olabilmesi adına önemli bir işlevi yerine getirmiştir (aktaran; Çelik ve Usta, 2010: 123).

Liberalizm, basitçe; “özgürlükçü bir sosyal, siyasal, ekonomik sistemi” ifade eden bir kavram olduğu söylenebilir. Ancak doğuş ve gelişme süreci boyunca liberalizmin ilk ve en önemli talebi, özgürlüğün bütün dallarıyla kazanılması ve bu kazanılan hakların korunmasıdır (Yayla, 2000: 158).

Liberal düşüncelerin yerleşmesi ile Avrupa’da ticaretin ve kentleşmenin adım adım gelişmesi ve yeni bir orta sınıfın doğuşu arasında doğrudan bir ilişki vardır. Venedik ve Hollanda Cumhuriyet’lerinin hoşgörülü ve ticarete dayalı rejimleri, çağdaş liberalizmin ilk habercileri sayılmaktadır. Bu gelişmelerin neticesinde Orta Çağ sistemi de ilk başlarda ulusal önderlerin (mutlak kralların) hırslarına ve genişleyen sanayi ve ticaretin gereklerine uygun olarak değişmeye ve gelişmeye başlamıştır. Bu gelişmeler de merkantilist politikaların düzenlenmesini sağlamış ve merkantilizm yavaş yavaş Avrupa toplumuna yerleşmeye başlamıştır. Merkantilizm, ekonomiye devlet müdahalesi olarak bilinmektedir; ancak devlet müdahalesi giderek daha fazla yerleşik çıkarlara hizmet etmeye ve girişimciliği engellemeye başladıkça yeni gelişmekte olan orta sınıfın direnişi ile karşılaşmaktadır. Bu direnme önce evrensel olarak kiliseye karşı sonrasında da mutlak monarkların yönetimindeki merkantilist devletlere karşı bir devrim biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kiliseye karşı ilk direniş Protestan Reformasyonu’nda ve Calvinist tarikatların vicdan özgürlüğü mücadelesi olarak ifade edilmektedir. İkincisi ise İngiltere ve Fransa’yı XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda sarsan büyük devrimlerde (1688 Görkemli Devrimi, bir yüzyıl sonraki Fransız Devrimi ve Amerikan Bağımsızlığı) yansıtmaktadır. Klasik liberalizm işte bu büyük çatışmaların bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır (Örs, 2010: 56).

1.3. Ticari Faaliyetlerin Gelişmesi ve Burjuvazi Sınıfının Etkinliğinin Artması

Ekonomik gücü toprağa değil de kentlerdeki mal üretimi ve ticarete dayanan burjuvazi, kentlerde ticaretin gelişimiyle birlikte tarıma dayalı kapalı ekonomik sistemde önemli ekonomik avantajlara sahip olan soylu sınıfın elinden bu avantajlarını almıştır. Esas olarak kentlerdeki ticari gelişme ile birlikte önemli ekonomik avantajları ele geçiren burjuvazi, zamanla gücünü daha da arttırmış ve kendi ihtiyaçları çerçevesinde, kendi ideolojisi olarak adlandırılabilir liberalizmin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Burjuvazi bu yönüyle feodal düzenden liberal değerler üzerine kurulu kapitalist sisteme geçilmesinde taşıyıcı bir rol üstlenmiştir. Bunun sonucu olarak klasik liberal devletlerin ortaya çıkması ve gelişmesinde üstlendiği taşıyıcı işlevler, burjuva sınıfını çok daha önemli bir hale getirmiştir (Bulut, 2003: 55).

Burjuvazinin liberal değerlerin ortaya çıkmasında üstlendiği öncü rol, öncelikle kendi çıkarlarını koruma ve geliştirme çabalarının ürünüdür. Burjuvazinin korumaya ve geliştirmeye çalıştığı temel amacı ise sermaye birikiminin sağlanmasıdır (Wallerstein, 2000: 70).

Sermaye birikimi ile birlikte ticari faaliyetlerin artması ve burjuvazinin güçlenmesi liberal ekonomik sistemin güçlenmesini sağlamıştır. Klasik liberal anlayış daha sonraki dönemlerde sanayi devriminin ortaya çıkmasını ve işçi sınıfının güçlenmesini sağlamıştır.

1.4. Sanayi Devrimi ve İşçi Sınıfının Güçlenmesi

Sanayi devrimi ilk olarak İngiltere’de 1750-1850 yılları arasında gelişen sanayi ile birlikte ortaya çıkmıştır. Bunun akabinde Fransa ve Batı Avrupa’ya oradan da ABD’ye yayılmıştır. Sanayi Devrimi ile birlikte ülkelerin dış ticareti, gelişmiş ve bu ülkelerde sermaye birikimlerine katkı sağlamıştır. Bunun yanı sıra teknik icatlar ve ekonomik buluşların etkisiyle üretime makine girmiş ve tüm bunların sonucunda da bir devrim gerçekleşmiştir. Bu devrim ile birlikte ticaretle uğraşan burjuvazi kesim iktidar sahibi olmuş ve liberal ekonomik sistem kendini gerçekleştirmiştir Adam Smith’in “laissez faire (bırakınız yapsınlar)” sözü ekonomiye yerleşmiştir (Çetin, 2002: 88).

Ekonomik düşüncenin altyapısı ve tarihsel dönüşümlerin etkisi ekonomik ve sosyal alandaki çeşitli dönüşümler Sanayi Devrimi’nin gerçekleşmesine katkı sağlamıştır. Sanayi Devrimi’nin gerçekleşmesinde en önemli etkenler şu şekilde sıralanabilir. Sanayi Devrimi’ni yaşayan ülkelerde nüfus patlaması, tarımsal alanda aşırı üretimin yapılması, köyden kente göç, işgücü yatay akımı ve bununla beraber ucuzlayan emek, uluslararası ticaret artması, faizlerle fiyatların ucuzlaması ve yatırımların hızlı bir şekilde uygulamaya konulması, ulaşım ve pazarlama altyapılarının oluşturulması gibi nedenler Sanayi Devrimini ortaya çıkarmıştır (Çetin, 2002: 88-89).

İngiltere’de ortaya çıkan ve dalga dalga diğer Avrupa ülkelerine yayılan Sanayi Devrimi uluslararası rekabet ortamını doğurmuş, bu rekabet ortamı da Sanayi Devrimi’nden etkilenen ülkeler için yeni sömürge yerleri ve savaşları da beraberinde getirmiştir. Bu yeni savaşlar yeni ekonomik değişimlere, yeni iç savaşlara, yeni devrimlere ve yeni anayasal hareketlere yol açmıştır (Çetin, 2002: 88-89).

Deane göre Sanayi devrimi, “Batı uygarlığında XVIII. ve XIX. yüzyıllar boyunca sanayi kapitalizminin doğması, yerleşmesi ve sosyo-ekonomik bir geçişini sağlayan köklü dönüşümleri içerir. Avrupa’da 1780 ile 1840 yılları arasında İngiltere’de yaşanan dönüşüm Sanayi Devrimi olarak literatüre geçmiştir. XIX. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak Dünya’ya yayılan ve ilkin Almanya, ABD ve Fransa başta olmak üzere Batı uygarlığı sanayi devrimi çağını yaşamıştır.

Deane Sanayi devriminin temel özelliklerini şöyle sıralamaktadır.

- a) Modern bilim ve uygulamalı bilginin pazar için üretim sürecine geçiş ve sistematik olarak uygulanması.
- b) İktisadî faaliyetin, aile içi veya yerel kullanımdan ülke çapında ve uluslararası pazarlar için üretime doğru bir uzmanlaşmaya yönelmesi.
- c) Nüfusun kırsal bölgelerden kentlere göç etmesi.
- d) Tipik üretim biriminin genişlemesi; aile içi üretimden, artan uzmanlaşmanın yol açtığı birden çok paydaşlara dayalı hâle gelmesi. Manifaktür üretim biçiminden fabrika sistemine geçilmesi.

e) İşgücünün temel mallar üretiminden mamul mallar ve hizmetler üretimine kayması, Sermaye malları üretiminin başlaması.

f) Sermayenin emeğin yerini alması veya onu tamamlayıcı olarak daha yaygın ve yoğun şekilde kullanılması.

g) Sermaye mülkiyetinin veya sermaye ile olan ilişkinin belirlediği yeni toplumsal ve meslekî sınıfların ortaya çıkması.

Sanayi Devrimi'nde sermaye birikiminin emeğin yerini alması gibi gelişmeler köylerin boşalmasına ve kent nüfus oranının artmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler Avrupa'dan tüm Dünya'ya yayılarak teknolojik gelişmeye ve yeni bir dünya düzenine geçişte önemli bir rol üstlenmiştir. Aslında Sanayi Devriminin en önemli sonucu Dünya'yı globalleşmesi olarak karşımıza çıkmaktadır" (Deane, 1988: 1-2).

İngiltere'de XVII. Yüzyılın sonlarında başlayan Sanayi Devrimi daha sonraki dönemlerde Fransa'da ortaya çıkan ve bütün dünyayı etkisi altına alan Fransız Devrimi ile birlikte politik ve toplumsal bir kimlik kazanmıştır.

2. I. DÜNYA SAVAŞI VE SOSYAL DEVLETE GEÇİŞ DÖNEMİ

Sosyal devletin kurumsal olarak oluşması II. Dünya Savaşı akabinde olabilmıştır. Ancak sosyal devletin kurumsallaşmasına değin yaşanan süreçlerde meydana gelen çeşitli hareketlilikler, bu anlayışa yönelmede kayda değer gelişmelere katkı sağlamıştır. Bu dinamiklerin en önemli olanlarından biri I. Dünya Savaşı olarak gösterilmektedir. I. Dünya Savaşı sonrasında sosyal devlet anlayışı istikametinde meydana gelen gelişmeler sonucunda, 1920-1975 yılları arasındaki dönem, sosyal devletin gelişim gösterdiği dönem olarak kabul edilmektedir. I. Dünya Savaşı sonrasında başlayan dönemde; kapitalist toplum yeni devlet anlayışı olan sosyal devletin ana unsurlarını kendi bünyesine almaya başlamış ve bu dönem 1970'lerin sonuna değin sürmüştür (Gümüş, 2010: 100).

Sosyal devletin ilk etkileri 1917 yılında oluşturulan Meksika Anayasası'nda kendini göstermiştir. Bu anayasa sosyal boyutu ile oldukça kapsamlı bir şekilde düzenlenmiştir. Sosyal boyutu esas olarak, 1910 yıllarında oluşturulmaya başlanmış ve I. Birinci Dünya Savaşı akabine değin uzanan devrimci mücadelelere ve bilhassa toprak ve özgürlük için çaba sarf eden köylülerin hareketlerinin etkisi de kaçınılmazdır. Bu Anayasa; sosyal devlet anlayışının oluşturulabilmesi için toprak reformuna, sosyal ve ekonomik haklara geniş oranda yer vermektedir. Bu anayasa hem Sosyal ve iktisadî haklara çok geniş bir şekilde yer vermiş hem de klasik hakları da içinde barındırmıştır. Meksika Anayasası'na şu şekilde düzenlenmiştir;

- 1- Çalışan hem kadın hem de çocukların korunması ve çalışma şartlarının düzenlenmesi (md. 123, II, III, V).
- 2- Dinlenme hakkı (md. 123).
- 3- Asgarî ücret (md. 123, VI, VIII).
- 4- İşverenler tarafından işçilere sağlık şartlarına uygun konut sağlanması (md. 123, XI).
- 5- Sendika hürriyeti ve grev hakkı (md. 123, XVIII).
- 6- İşçi sigortaları ile üretim ve tüketim kooperatifleri tarafından korunma ve yardım (md. 123, XXX). Bu Anayasa ile tanınan bu haklar sadece devlete değil, aynı zamanda kişi ve kuruluşlara da önemli görevler yüklemektedir (Göze, 1976: 139).

I. Dünya Savaşı'dan sonra 1917 yılı Meksika Anayasası'na nispeten daha ileri sosyal karaktere sahip olan 1919 Weimar Anayasası da sosyal devlet yönünden oldukça kayda değer ölçütte hususları barındırmaktadır. I. Dünya Savaşı akabinde kabul edilen bu yeni anayasanın oluşturulmasında 1917 yılında gerçekleşen Sovyet Devrimi ile işin emek kısmında yer alan sınıfın sosyal ve siyasi hak arayışları için giriştikleri mücadelenin daha şiddetlenmesi etkili olmuştur. Sosyalist bir devrim girişiminin engellenmesine tekabül eden bu anayasanın meydana gelmesinde, temelde işçi sınıfının etkisi olduğu da bilinmektedir. Bundan dolayı 1919 Weimar Anayasası'nda işçi sınıfına dönük tedbirler görmek mümkündür. Zira bu anayasada sosyal devlete ilişkin temel hususların yanında işçi

sınıfının devrimci isteklerini tamamen ortadan kaldırmaya dönük maddeler yer almaktadır. Tüm bunlar göz önüne alındığında bu anayasanın hazırlanmasında, çeşitli faktörlerin etkili olduğu da anlaşılmaktadır. Weimar Anayasası'nın, birbiri ile alakalı olmayan üç temel eğilimin kesiştiği noktada meydana geldiği bilinmektedir. Buna göre ilk eğilim; yenilse bile işçi sınıfının devrimci mücadelesinin etkisi, ikinci eğilim, işçi sınıfının sürekli mücadelecı yapısı karşısında gücü elinde bulunduran sınıfların buna karşı olarak kendilerini koruma arzuları, üçüncü eğilim ise orta sınıfta yer alanların sosyal ve iktisadî mecrada korunması düşüncesi hakim olmaktadır (Tanör, 1978: 160-161).

Sosyal haklara geniş bir şekilde değinen Weimar Anayasası; getirmiş olduğu düzenlemelerle sağlık, çalışma, eğitim hakları ile aile ve meslek gruplarına yönelik sosyal hakları da güvence altına almanın yanı sıra, çalışma hayatında işçilere de söz hakkı tanımış ve orta sınıfın korunması gibi esasları da benimsemiştir. Bu anayasa ile birlikte mülkiyet hakkı mutlak bir hak olma niteliğinden arındırılmakta ve sahibine çeşitli yükümlülükler yükler hale dönüştürülmektedir (Bulut, 2003: 177).

2.1. 1929 Dünya Ekonomik Krizi

Dünya ekonomisini elinde tutan ülkelerde çok büyük ekonomik krizler yaratan 1929 Dünya Ekonomik Buhranı, ekonomik anlamda finansal sektörleri bağlamış ve kısa bir süre içinde de reel sektöre sıçrayarak reel sektörü de olumsuz anlamda etkilemiştir (Duman, 2011: 50).

1929 yılında ortaya çıkan Dünya Ekonomik Krizi, ekonomistlerin görüşlerine göre dünya tarihinin en önemli ekonomik krizi olarak kabul edilmektedir. I. Dünya Savaşı sonrasında dünya ekonomisinde kısmen de olsa etkinlik kazanan Amerika Birleşik Devletleri, I. Dünya Savaşı sırasında önemli miktarda altın biriktirmiştir. ABD'de biriken sermaye Floride eyaleti başta olmak üzere tüm ülkede gayrimenkul ve toprağa yatırımlarda artış gözlemlenmişti. Ancak toprak üzerinde spekülasyonların sona ermesi üzerine toprak fiyatlarında gerileme yaşanmış, topraktan çıkan sermaye New York Borsası'na yönelmiştir. Hisse senedi fiyatlarında aşırı yükselme gerçekleşmesi ile hisse senedi fiyatlarının gerçek fiyatından kopması, Federal Rezerv Bankası'nın spekülatif artışı durdurmak için 1929 yılının yaz aylarında faiz oranlarını %7'den %15'e yükselmesine neden olmuştur. Borsa hisse senetleri zirve noktasındayken, hisse sahiplerini hisselerini satmaya yöneltmiştir. Bu durum New York Borsası'nın çökmesine neden olmuştur. Bu gelişmelerle birlikte New York Borsası'nın çökmesi ile birçok banka da batmıştır. New York Borsası Küresel bir ekonomik modelin ürünü olması nedeniyle, birçok ülkenin borsası da bu nedenle değer kaybetmiştir. 1929 Dünya Ekonomik Krizi nedeniyle dünya borsaları değer kaybetme sürecine girmiş, bankalarda iflaslar yaşanmış, toplam tüketim ve yatırımlarda hızlı düşüşler meydana gelmiştir (Açıkgöz ve Özkan, 2009).

Görüldüğü üzere bu çöküş bir anda meydana gelmemiş nedenleri I. Dünya Savaşı ve sonuçlarının meydana getirdiği güven duyulmayan ortamlara değin uzanmaktadır. Bu savaşın neticesinde yaşanan ülkelerde iktisadî olarak ciddi bir gerileme yaşanmış bunun yanı bu devletler, iktisadî güçlerine bakmaksızın mevcut güçlerinin katları kadar borçlanmak durumunda kalmıştır. Yaşanan bu yeni kriz neticesinde, uluslararası ticaret ciddi bir gerileme ile karşı karşıya kalmıştır. Bu gerileme sonucunda ise 1929-1933 yılları arasında dünya ticareti hemen hemen üç katı kadar gerileme yaşamıştır (Ezer, 2010: 429).

İktisatçıların genel düşüncesine göre kapitalist sistemin XX. Yüzyılda yaşadığı en büyük kriz olarak nitelendirilen 1929 Dünya Ekonomik Buhranı, iki dünya savaşı arasında başta gelişmiş ülkeler olmak üzere dünya ekonomilerini derinden etkilemiştir. Bu krizin etkisiyle dünya ticaretinde hem hacim hem de değer olarak gerilemeler yaşanmıştır. ABD başta olmak üzere birçok ülkede sanayi kuruluşu, banka ve işletme iflas etmiş ve dünya ekonomileri bu nedenle korumacı politikalar geliştirmeye başlamıştır. Ekonomik krizden en çok etkilenen ABD ve Avrupa devletleri krizin önüne geçebilmek için likidite sağlama, batan bankaları kurtarma ve vergi indirimleriyle piyasayı canlandırmak için dizi önlemler almış ve bunları yürürlüğe koymuşlardır (Işık ve Duman, 2012).

Liberal anlayışa güvenin sarsılmasının ardından, sanayileşmiş ve liberal ekonomiyi benimsemiş ABD, Fransa, İtalya, İspanya, Avusturya ve Kanada gibi ülkeler, bireysel hareket ederek krizle mücadele etmeye çalışmış ve bu ülkelerin hemen hemen hepsinin yöneldiği ortak çözüm ise korumacı politikalar olmuştur. Bu durum; kendi ülkesini kurtarma çabası içinde olan ülkelerde krizin daha da derinleşmesi ve ülkelerin ciddi bir ekonomik darboğazla mücadele etmesine neden olmuştur (Talas, 1993: 3).

Liberal anlayışa olan güvenin sarsılması ve 1929 Ekonomik Krizi'nin derinleşmesi ülkeleri sosyal devlet anlayışını benimsemeye zorlamıştır. Klasik liberal ekonomiden vazgeçilmesi ve devlet eliyle ekonomiye yön verilmesi bu dönemde ortaya çıkmaktadır.

2.2. Keynesci İktisata Doğru Yönelim

1929 Dünya Ekonomik Krizi'ni izleyen süreçte gelişmiş ülkelerin ekonomilerinde sert bir şekilde çökmeler ve aşırı işsizlik ortaya çıkması, gelişmiş ülkeleri klasik ekonomik sistemden vazgeçmeye yönlendirmiştir. Klasik ekonomik sisteme karşı çıkanlar talep yönlü ekonomiyi benimseyen Keynesyen ekonomik modeline yakınlaşmıştır. Klasik ekonomistlerin öne sürdüğü say kanunu; *“Ekonominin kendinden dengeye geleceği, tam istihdamın otomatik olarak sağlanacağı”* görüşünü reddeden ve Say yasasının geçerli olmadığını belirten Keynes, yatırımların ve tasarrufların eşitliğinin de her zaman sağlanamayacağını ileri sürmüştür. Keynes, kuramında iktisadi faaliyet düzeyini beş değişken ile açıklamaktadır. *“Ekonomik sistemin işleyişinde belirtilen bu değişkenler; milli gelir, istihdam, tüketim, yatırım ve faiz oranlarıdır”* (Çapraz, 2001: 20).

Ulusoy Keynes iktisadi kuramını şu şekilde açıklamaktadır. *“Keynes'in çıkış noktası, ekonomide toplam istihdam ve milli gelir düzeyini belirleyen efektif taleptir. Efektif talep, girişimcilerin belli bir üretim düzeyinde öngördükleri tüketim ve yatırım harcamalarının toplamından oluşan, başka bir ifadeyle, cari işlemler düzeyinde talep edilecek olan tüketim ve yatırım mallarının toplamıdır. Keynesyen yaklaşımda, istihdam seviyesinin efektif talebe, efektif talebin de tüketim ve yatırım harcamalarına bağlı olduğu, eksik istihdamda denge oluşmasının nedeninin eksik efektif talep olduğu ifade edilmiştir. Keynes, ekonomide iradi işsizliğin yanında gayri iradi işsizliğin de var olduğunu belirtmiş ve klasiklerin, ücret emeğin marjinal hasılasına eşittir görüşünü, istihdam düzeyini emeğin veriminin reel ücreti de efektif talebin belirlediği görüşüyle eleştirmiştir. Keynes, klasiklerin piyasa ve fiyat mekanizmasına bağladıkları denge koşulunu milli gelirdeki değişimlere dayandırmaktadır. Klasik yaklaşımda ekonominin itici gücü arz yönlüken, Keynes'te milli gelir düzeyi ve milli gelirle doğru orantılı olan istihdam düzeyi, yatırım ve tüketim harcamalarından oluşan toplam talebe bağlıdır. Tüketim harcamaları tüketim eğilimine, yatırım harcamaları da sermayenin etkinliği ve faiz oranlarına bağlıdır. Keynes'e göre, sermayenin marjinal verimliğindeki değişim, yatırımcıların gelecekle ilgili kararlarını, bu kararlar da efektif talep ve faiz oranlarını belirlemektedir. Eğer faiz oranları sermayenin marjinal verimliğinden büyükse, sermayeye gereksinim ve buna bağlı olarak da yatırım oranlarında bir düşüş yaşanır”* (Ulusoy, 2007: 50-52).

Klasik ekonomi teorisinde para arzı ve talebi fiyatları doğrudan etkilemekte ve seviyesini belirlemektedir. Paranın miktar teorisinde para arzındaki değişimler fiyat düzeyiyle doğru orantılıdır. Bunun nedeni paranın dolaşım hızının sabit olarak varsayılmasıdır. Keynes, ilk olarak klasikleri para konusunda eleştirmektedir. Keynes'e göre; paranın dolaşım hızı klasik iktisatçıların dediği gibi sabit olmadığını ileri sürmektedir. Keynes'in ikinci önemli eleştirisi ise para talebinin amaçlarına ilişkindir. Keynes, *“Paranın ihtiyat, mübadele ve spekülasyon amaçlı olarak talep edilebileceği ve klasik teoremin aksine para talebinin faiz oranlarından etkilenebileceğini belirtmektedir”* (Yıldırım ve Karaman, 2005: 141).

2.3. Fordizm

Fordizm, otomobil üreticisi Henry Ford'un ilk kez 1914'te uygulamaya koyduğu bir akım olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Fordizm'in kurumsallaşması ve yaygınlaşması II. Dünya Savaşı sonrasında sanayi ve üretim alanında kendini ekonomide daha çok hissettirmiştir (Kara, 2013: 82).

Fordizm'i kendine özgü bir yapısı vardır. Bahse konu üretim düşüncesi aynı zamanda tüketim süreciyle de ele alınması gerekmektedir. Murray bunu şu şekilde açıklamaktadır. *“seri üretim, kitlesel tüketimi önceden varsayar”* (Murrey, 1995: 48). Bu düşünce ile kitlesel üretim aslında kitlesel bir tüketim ile mümkündür. Nadir suğur ise şu şekilde açıklamaktadır. *“piyasalarda kitlesel talebin yaratılması da ancak sosyal refah devletinin etkin bir şekilde gelir dağılımını düzenlediği ve makro-ekonomik dengeleri kurmaya çalıştığı 'Keynesyen' politikalarla mümkündür”* (Suğur, 1999: 135).

Fordizm'i salt yeni bir fabrika içi süreç ile açıklamak mümkün değildir. Fordizm yeni bir iş bölümü gerektiren sermaye birikim rejimi olarak açıklanmaktadır. Fordizm'in toplu üretim anlayışı, Fordist

üretim şekline dahil olarak şekillendirdiği yapısal bir genel üretim krizine neden olan 1929 ekonomik krizinden alınan derslerden dolayı efektif talep sorununun merkeze alınmasıdır. Fordizm bu yönüyle Keynesci efektif talep kuramı ile örtüşmektedir. Bu iki üretim tarzı sosyal devletin iki ana temel maddesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Kara, 2013: 85).

2.4. New Deal ve Sosyal Devletin Doğuşu

XX. yüzyılın ikinci çeyreğinin ilk evresinde ABD’de, devletin iktisadî işleyiş şekline doğrudan müdahale ettiği ve toplumsal refah düzeyini iyileştirmeyi üstlenme gibi konularda geleneksel konumunda kayda değer kopuşların yaşandığı bir süreç olarak bilinmektedir. I. Dünya Savaşı sonrasında ABD’nin uluslararası güç dengesinin ana merkezi olması 1929 Ekonomik Krizi’nin de odak noktası olması ABD’de ekonomik yönden yapılan tüm yenilikler diğer ülkeler tarafından yakından takip edilmektedir. 1930’lu yılların başında New York Valisi Franklin D. Roosevelt’in *“işsiz yurttaşlara hükümet yardımı, bir hayırseverlik sorunu olarak değil, bir sosyal görev olarak yapılmalıdır”* şeklindeki belirlemesi ve daha sonra da 23 Eylül 1931’de yirmi dört eyaletin model olarak alması New Deal’in ilk halkası olarak karşımıza çıkmaktadır (Kara, 2013: 85-86).

1933’te ABD’de Demokratların seçimi kazanmış olması ve dönemin ABD başkanı olan Roosevelt, federal düzeyde atılımların gerçekleşmesine dönük adımlar atmıştır. New Deal uygulaması ile yapılmaya çalışılanlar, sürecin tamamında iktisadî ve sosyal yapının bütünleştirilmeye çalışılmasıyla açıklanabilir. Uygulamaya konulan iktisadî yöntem, efektif talebi artırarak üretilenlerin fazla olan kısmını emmek, bu yöntemle iktisadî yapıyı eskiden olduğu gibi tekrardan yükselme evresindeki haline getirmek olduğu gözlemlenmektedir. Halkın çoğunun alım gücünü iyileştirmeye dönük çaba, bir başka deyişle asgari ücret uygulaması ve bununla beraber direkt alım gücü oluşturmaya yönelik çabalar (bayındırlık ile ilgili yatırımlar, gelirin tamamını tüketime aktaracak geniş kesimlere kamu yardımları, işsizlik ve emeklilik sigortaları) bu amaç doğrultusunda atılan adımlar olarak değerlendirilmektedir (Kara, 2013: 91).

SONUÇ

Sosyal devlet anlayışının amacı, bireylerin veya ailelerin insan onuruna yaraşır bir hayat standartına ulaşmasını sağlamaktır. Bu nedenle yapılan uygulamalar bireylerin ekonomik refahını arttırmak amacını da taşımaktadır. Sosyal devletin ekonomik yönden en önemli özelliği ise klasik liberal anlayıştan farklı olarak devlet müdahalesinin ekonomiye yön vermesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Keynes ekonomik öğretisi sosyal devlet anlayışının yükselmesini sağlamış ve buna bağlı olarak Fordizm akımı da Keynes ekonomik öğretisinin gelişmesine yardımcı olmuştur.

Tarihsel süreç olarak ele alındığında ise yoksulluk sorununun devletin ilgi alanına girmesi ve modern devletin oluşum sürecinde oluşmaya ve gelişmeye başlayan bir anlayış olarak ele alınmaktadır. Avrupa’da feodal sistemin çökmesi klasik liberal anlayışın doğuşu sosyal devlet anlayışının filizlenmesini sağlamıştır. Burjuva sınıfının güçlenip ticari anlamda güçlenmesi ise sosyal devletin gelişmesine olumlu katkı sağlamıştır.

Feodal düşüncenin zayıflamasına zemin hazırlayan olaylar, coğrafyada meydana gelen gelişmeler, teknik gelişmeler, felsefe yüzyılı olarak bilinen aydınlanma döneminin yaşanması, Feodal düzenin yerini kapitalist düzene bırakması ve burjuva sınıfının doğması, ulus devletlerin ortaya çıkması, derebeyliklerin yıkılması ve sanayi devriminin filizlenmeye başlaması yeni bir dönemi başlatmıştır. Feodal düzen yıkılıp yerine klasik liberal anlayışın gelmesi üretim sistemini değiştirmiş, toplumsal ve ekonomik ilişkilerde değişiklikler meydana gelmiş, işçi ve işveren gibi önemli iki kavram ortaya çıkmıştır. 1789 Fransız Devrimi ile toplumda siyasal ve sosyal anlamda önemli değişimler yaşanmıştır. Sanayi devrimi ile güç kazanan liberalizm çalışan sınıf için olumsuz sonuçlar doğuran düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir. Sanayinin bir sonucu olarak ortaya çıkan işçi sınıfı büyümüş ve büyüyen bu sınıf uygun olmayan şartlarda ve emeklerinin karşılığı olmayan düşük ücretlerde çalışmaya karşı eylemler yapmıştır. Bu durum da Fordist üretim şeklinin oluşmasına öncü sebep olmuştur.

Sosyal devlet anlayışının ortaya çıkmasındaki temel sebep, feodal düşüncenin zayıflamasıyla birlikte burjuvazinin ticareti ele geçirmesi ve bunu geliştirmesi ile birlikte Avrupa’da değişen sosyal ve

ekonomik yapıdır. XIX. ve XX. yüzyıllarda devletlerin değişen yönetim yapısı ile birlikte sosyal yapıda egemen olan siyasi düşünceler ve ideolojilerde etkili olmuştur.

Sosyal hakların Anayasalara yerleşmesi ile sosyal politikalar oluşturulmuş ve sosyal devlet anlayışı yükselen bir ivme kazanmıştır. Özellikle 1929 Dünya Ekonomik Krizi ile kapitalizmin aşırı üretim eğilimi belirgin biçimde ortaya çıkmış ve liberal iktisadi düşüncenin değiştirilmesi fikri daha da hız kazanmıştır. Bu değişim sosyal devletin liberal devletin içinde yoğunlaşmasıyla oluşacağı fikri ön plana çıkmıştır. Keynesci iktisat modelinin talep yönlü üretim öğretisi sosyal devletin öncüsü olmuştur. Keynesci iktisat modeli ile devletler arz yönlü ekonomik modelden vazgeçip, talep yönlü ekonomik modele geçerek ekonomiyi daha yakından takip etme fırsatı bulmuşlardır.

Sosyal devlet uygulamalarının ilk örneklerinden olan New Deal (Yeni Düzen) 1930 yılında ABD'de uygulanmış ve bu uygulama ile birlikte sosyal devletin temel taşları olan sosyal güvenlik ve sosyal adalet başarıyla uygulanmıştır. Bu uygulamanın başarılı bir şekilde hayata geçirilmesi, ABD dışındaki diğer devletler içinde bir öncülük teşkil etmiştir.

1929 Dünya Ekonomik Krizi ile gelişmeye başlayan Sosyal devlet anlayışı 1974-1975 yıllarında ortaya çıkan ve bütün dünyayı etkileyen petrol krizi arasındaki döneme kadar Altın Çağını yaşamıştır.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Bu çalışmanın, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallarına uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, çalışmanın Committee on Publication Ethics (COPE)' in tüm şartlarını ve koşullarını kabul ederek etik görev ve sorumluluklara riayet ettiğimi beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmayla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Araştırma tek yazarlıdır.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırma tek yazarlıdır.

TEŞEKKÜR

Bu Çalışmamda emeği geçen değerli hocam Prof. Dr. Bayram Coşkun'a teşekkürlerimi iletmek isterim.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, Ö., & Özkan, B. (1929). dünya ekonomik buhranı ve Türkiye ekonomisine etkileri. *Mevzuat Dergisi*, 12(136), 1-7.
- Aydoğan, M. (2019). Antik Çağ'dan küreselleşmeye yönetim gelenekleri ve Türkler. İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ.
- Bulut, N. (2009). Sosyal Devletin Düşünsel Temelleri ve Çağdaş Sosyal Devlet Anlayışı, <http://archiv.jura.uni-saarland.de/turkish/NBulut2.html>. (Sosyal Devletin Düşünsel Temelleri), (Erişim Tarihi: 28.06.2024)
- Çapraz, N. (2001). Ekonomik bunalımların Düny'da ve Türkiye'de yansımaları. Der Yayınevi.

- Çelik, F., & Usta, S. (2010). Klasik liberalizmde "özgürlük" ve liberalizmin yerel yönetimlere bakışı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (24), 121-135.
- Çetin, H. (2001). Liberalizmin temel ilkeleri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 219-237.
- Deane, P. (1988). *İlk Sanayi İlkılabı*. Çev. Güran", T. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Duman, E. (2008). 1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi'nin Karşılaştırılması, Karaman: T.C. Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Krizlerin Anatomisi
- Ezer, F. (2010). 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nin Türkiye'ye Etkileri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1).427-442
- Göze, A. (1976). Sosyal Devlet Sistemi, İstanbul: İÜHF Yayınları
- Gül, S.S. (2006). Sosyal Devlet Bitti Yaşasın Piyasa! Yeni Liberalizm ve Muhafazakarlık Kışkacında Refah Devleti, Ankara: Ebabil Yayınları,
- Gümüş T. (2010). Sosyal Devlet Anlayışının Gelişimi ve Dönüşümü, İstanbul: On İki Levha Yayınları.
- Işık, N., & Duman, E. (2012). 1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 73-101.
- Kara, U. (2013). *Sosyal Devletin Yükselişi Ve Düşüşü*, 2. Baskı, Adana: Karahan Kitapevi
- Keynes, J. M. (1972). "Am I a Liberal?" Collected Writings, vol: IX, Londra: Macmillan
- Murray, R. (1995). *Fordizm ve Post-Fordizm*, Yeni Zamanlar: 1990'larda Politikanın Değişen Çehresi (Ed: Stuart Hall ve Martin Jacques), (Çev: Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 45- 46.
- Örs, H. B. (2010), 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler. 4. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sarıca, M. (1993). *Siyasi Düşünce Tarihi*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Suğur, N. (1999). Fordizm, post-fordizm ve ötesi. *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 134-153.
- Şenel, A. (1995). *Siyasal Düşünceler Tarihi*, (Tarih Öncesinde ilkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları..
- Talas, C. (1993). *Liberalciliğin Geri Dönüşü ve Sonrası*, Ankara: Amme İdaresi Dergisi, Cilt. 26, sayı: 3,
- Tanör, B. (1978). *Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar*, İstanbul: May Yayınları.
- Ulusoy, A. (2007). *Maliye Politikası*. Trabzon: Üç yol Kitabevi.
- Ülgen, P. (2010). Ortaçağ avrurasında feodal sisteme genel bir bakış. *Mukaddime*, 1(1), 1-18.
- Wallerstein, I. (2000). *Bildiğimiz Dünyanın Sonu*, Çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınları,
- Yayla, A. (2000), *Liberal Bakışlar*, Liberte Yayınları, Ankara: Siyasal Kitabevi
- Yıldırım, K. ve Karaman, D. (2005). *Makroekonomi*. Eskişehir: Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Çalışmalar Vakfı.
- Yurdusev, A. N. (1993). *Liberalizmin Türkiye Atağı*, Türkiye Günlüğü.
- Yüksel, F. (2007). Sosyal devletin dönüşüm sürecinde yerel yönetimlerin yeni işlevleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 62(1), 279-298.